

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

36.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

02-06 HAZİRAN 2014
GAZİANTEP

Nurettin KOÇHAN*
Korkmaz MERAL

Kyzikos antik kenti, Balıkesir İli Erdek İlçesi sınırları içinde, Kapıdağı Yarımadası'nın anakara ile birleştiği kıstağın güney ucunda, Erdek-Bandırma karayolu üzerinde yer almaktadır.

11 Ağustos 2013'te ön hazırlıkları yapılan kazı çalışmaları, Bakanlık temsilcisi, Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Arkeolog Sebahattin Gül'ün gelmesiyle 15 Ağustos - 08 Ekim 2013 tarihlerinde Hadrianus Tapınağı'nda gerçekleştirilmiştir¹.

Hadrianus Tapınağı Kazı Çalışmaları

Otlarla kaplanmış olan kazı alanı temizlendi. Böylece, gelen ziyaretçilere daha düzenli bir alan sunmanın yanı sıra çıkan buluntuların sağlıklı değerlendirilmesi için kareleme çalışmaları yenilendi.

* Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 25240 Erzurum/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 25240 Erzurum/TÜRKİYE.

1 Başkanlığımızdaki kazıya Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Korkmaz Meral, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Doktora öğrencisi Ahmet Tercanlıoğlu, Yüksek Lisans öğrencilerlerinden Semra Karabıyık, Serdal Gündoğdu ve Ayşe Yıldırım ile Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Ömer Ercan, Ahmet Eren Arslan, Murat Gezer, Murat Akbuğa, Samet Aydın, Emin Taşpınar, Samet Aşçı, Yusuf Kemal Sayan, Havva Özcan, Hülya Kazi, Hakkı Arda Şakacı, Ahmet Eren Aşan, Çağatay Aydın, Şevki Kağan Çakıroğlu, Oğuzhan Kocaman, Ferhat Reyhani, Oğuzhan Gönder, Ramazan Berşe ve Enes Yıldız katılmıştır. Kazı çalışmalarına izin veren ve maddi yönden destekleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Erdek Belediye'sine, Balıkesir Valiliği İl Özel İdaresi'ne, Erdek Kaymaklığı'na, Erdek Özel İdaresi'ne, Atatürk Üniversitesine ve Bakanlık temsilcisi Sebahattin Gül'e teşekkür ederim.

2010 yılında tapınağın zemin seviyesindeki krepis basamağının doğu-batı uzunluğunun 116.23 m. olduğu ortaya konmuştu². Bu boyutlarıyla Tapınak, Roma Dönemi Anadolu tapınaklarının en büyüklerindendir.

Olasılıkla MS 1. yüzyılda Iupiter adına inşa edilmeye başlandı, ancak M.S. 10 Kasım 117 yılında meydana gelen depremde, kentteki diğer yapıların yanı sıra henüz inşaat hâlindeki tapınak da zarar gördü ve Roma İmparatoru Hadrianus M.S. 124 yılında çıktığı Anadolu gezisi sırasında Kyzikos'a geldiğinde maddî yardımında bulundu³. Bu destekle Mimar Aristeinatos denetiminde tapınağın inşasına tekrar başlandı. Maddî desteği nedeniyle de tapınağın İmparator Hadrianus'a adandığı söylenebilir. Böylece Kyzikos, Anadolu'da Smyrna, Pergamon ve Ephesos'tan sonra imparator tapınağı yapan kent olmuştur.

M.S. 167 yılında tapınağın açılışı ile ilgili olarak tapınağın hemen kuzeyinde yer alan Agora'da yaptığı konuşmada Filozof Aristides'in *"Evvelce gemiciler dağların şekillerine bakarak adaları birbirinden ayırıyorlardı. Şimdi tapınağınız dağların yerine geçti. Şehriniz fenerlere ve işaret bayraklarına gerek kalmadan gemicilere yol gösteren tek şehirdir."* demesi de tapınağın görkemini vurguluyor.

Mimar Aristeinatos'un denetiminde yapılan, 8x16 sütunlu ve *dipteros* planlı olduğunu düşündüğümüz⁴, Korinth düzenindeki tapınak, doğu-batı yönünde uzanan yedi tonoz üzerine inşa edilmiştir. Bu gün yalnız üçü görülebilmektedir.

2013 yılı kazılarına 26 E-H, 29 H, 30 H-I, 31 H, 32 - 33 D-H ve 34 A-H açmalarında batıya, kuzeye ve doğuya doğru çalışmalar yapılmıştır (Çizim: 1,

2 N. Koçhan, "The Temple of Hadrian at Cyzicus in Light of Excavations" *Cyzique, une cite majeure et méconnue de la Propontide antique*, Paul Verlaine Université, Colloque 3 et Mars 2011 Metz-Fransa; N. Koçhan, K. Meral, " Kyzikos 2010" 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, 257-270, Ankara, 2012.

3 N. Koçhan, Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları (Bursa 2011) 77; N. Koçhan, "New Proposals On Cyzicus Hadrian Temple" Centre de Recherche Universitaire Lorrain D'Histoire. *Cyzique, cité Majeure et Méconnue de la Propontide Antique*. Metz, 2014, 283.

4 N. Koçhan, "New Proposals On Cyzicus Hadrian Temple" Centre de recherche Universitaire Lorrain D'Histoire. *Cyzique, cité Majeure et Méconnue de la Propontide Antique*. Metz, 2014, 292.

Resim: 1). 2010 yılı çalışmalarında ortaya çıkmaya başlayan ve tapınağın batısındaki basamaklar ile tonozların bir kısmına inşa edilen geç dönem (Ortaçağ) yapısının işlevini belirlemeye yönelik 24 E, 25 E-G, 26 E-H ve 27-28 G- H açmalarında da çalışma sürdürülmüştür.

Tapınağın güneybatı köşesinde yer alan ve gerek farklı işçilik gösteren duvar kalıntıları, gerekse duvarlarında tapınağa ait mermer parçalarının kullanılmasından dolayı geç döneme tarihlediğimiz bu yapı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için çalışmalarımızı sürdürdük (Çizim: 1). Çalışmalarımız esnasında doğu, kuzey ve güney yönde ilerlenmiş ve doğuya doğru devam ettiği anlaşılan 2 adet tonoz kalıntısıyla karşılaşmıştır (Çizim: 2, Resim: 2). Tonozlar büyük oranda tahribat görmüştür. Tonozlardan kuzeydekinin üzerinde yukarı doğru açılan ve üzeri düz taş ile kapatılmış bir havalandırma boşluğu tespit edilmiştir (Resim: 3). Bu tonozların batısında, tapınağın batı yönünde de içinde havalandırma boşluğu olan tonoz kalıntısıyla karşılaşmıştır. Bu da tapınağın kısa kenarlarında da havalandırma boşluklarına yer verildiğini ortaya koymaktadır (Çizim: 2, Resim: 4).

2013 kazı döneminden önce, özellikle tapınağın güney uzun kısmında sıkça karşılaştığımız *pitoslar*⁵, bu kazı döneminde de 32H açmasında ortaya çıkarıldı (Çizim: 3). Tapınağın batı köşesine yakın kısımda ortaya çıkarılan *pithosların* çapları (1.46 m.), önceki yıllarda ortaya çıkarılan *pithoslarla* aynıdır (Resim: 5). *Pithosların* içleri tamamen toprak ve taş parçacıklarıyla doluydu. Olasılıkla Ortaçağda kuru gıda malzemelerini depolamak için kullanılan *pit-hoslar*, deprem ve diğer faktörlerden kaynaklanan yıkımlar sonucu tapınağın mimarî malzemelerinin altında kalmış, onarılmayacak derecede tahribat görmüştür.

Bu kazı döneminde boyutlarına göre alınlık ya da frize ait olabilecek karyatida parçaları ele geçirilmiştir (Resim: 6-8). Ele geçirilen buluntular daha çok savaşımların giysili vücut parçaları, miğferli asker başlarıdır. Bunların

5 A. Yaylalı-V. Özkaya, " 1994 Kyzikos Arkeolojik Kazısı", XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II (1995) 313; N. Koçhan, K. Meral, H. Motor, A. C. Has, "Kyzikos 2009" 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 188, Resim:1.

yanı sıra büyük boyutuyla dikkat çeken bir kartal pençesi ile boğa başı bulunmuştur (Resim: 9).

Bu dönem kazılarının belki de en önemli buluntusu Korinth sütun başlığıdır (Resim: 1). 32E, 33E açmalarında yer alan başlığın yüksekliği 2.50 m., alt çapı ise 1.90 m.dir (Resim: 10, Çizim: 3). Korinth sütun başlığında alt ve üst sıralarda sekizer olmak üzere toplamda 16 tane *akanthus* yaprağı bulunmaktadır. Sütun başlığının en üst kısmında yer alan abakusun korunan uzunluğu 2.80 m. ve yüksekliği 0.33 m. olup, üstte *İon kymationu* ve altta *Lesbos kymationu* yer almaktadır. Vitruvius'un verdiği ölçülere göre sütun başlığının yüksekliği abakusun yüksekliğinin yedi katı olmalı ve buna göre sütun başlığının yüksekliği 2.31 m. olmalıydı⁶. Yine Vitruvius'un verdiği ölçülere göre sütun başlığının yüksekliği sütun çapına eşit, yani 2.13 m. olmalıydı⁷. Bu da tapınağın sütun başlıklarının Vitruvius'un verdiği bilgilerle uyumlu olmadığını göstermektedir. Bu sütun başlığı tapınağın batı kenarının güney tarafındaki sütunlardan birine ait olmalıdır (Çizim: 2). Asıl bulunması gereken yerden yaklaşık 20-22 m. uzakta bulunmuştur. Sütun başlığının ölçülerine en yakın benzeri Lübnan'daki Baalbek Jupiter Tapınağı'nda yer almaktadır. Ancak Baalbek Iupiter Tapınağı sütun başlıklarının yüksekliği 2.50 m.nin altındadır⁸.

Vitruvius, Korinth düzenindeki tapınaklarda Dor düzeni elemanlarının da yer alabileceğini belirtir.⁹ Bunu doğrulayabilecek *guttae*li bir mimarî parça da ele geçirilmiştir.

Olasılıkla tapınağın krepis basamakların kaplanmasında kullanıldığını düşündüğümüz ve daha önce tapınağın güneydoğu kısmında in situ ele geçirilen kaplamaların bir benzeri mermer blok parçası da bulundu.

2013 kazı döneminde tapınağın mimarî unsurlarının yapım aşaması hakkında bilgi verecek, kaba hatları oluşturulmuş; ama tamamlanmamış sütun parçalarına da rastlanmıştır. Bu sütun parçalarında özellikle sütun kannelur-

6 Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap (Çev. Dr.S.Güven, 1990) IV.I, 11.

7 Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap (Çev. Dr.S.Güven, 1990) IV.I, 1.

8 P. Sabel, Baalbek Keeps its Secrets, *Stone World*, Sep. 2002, 19,9, ProQuest Central, s. 158

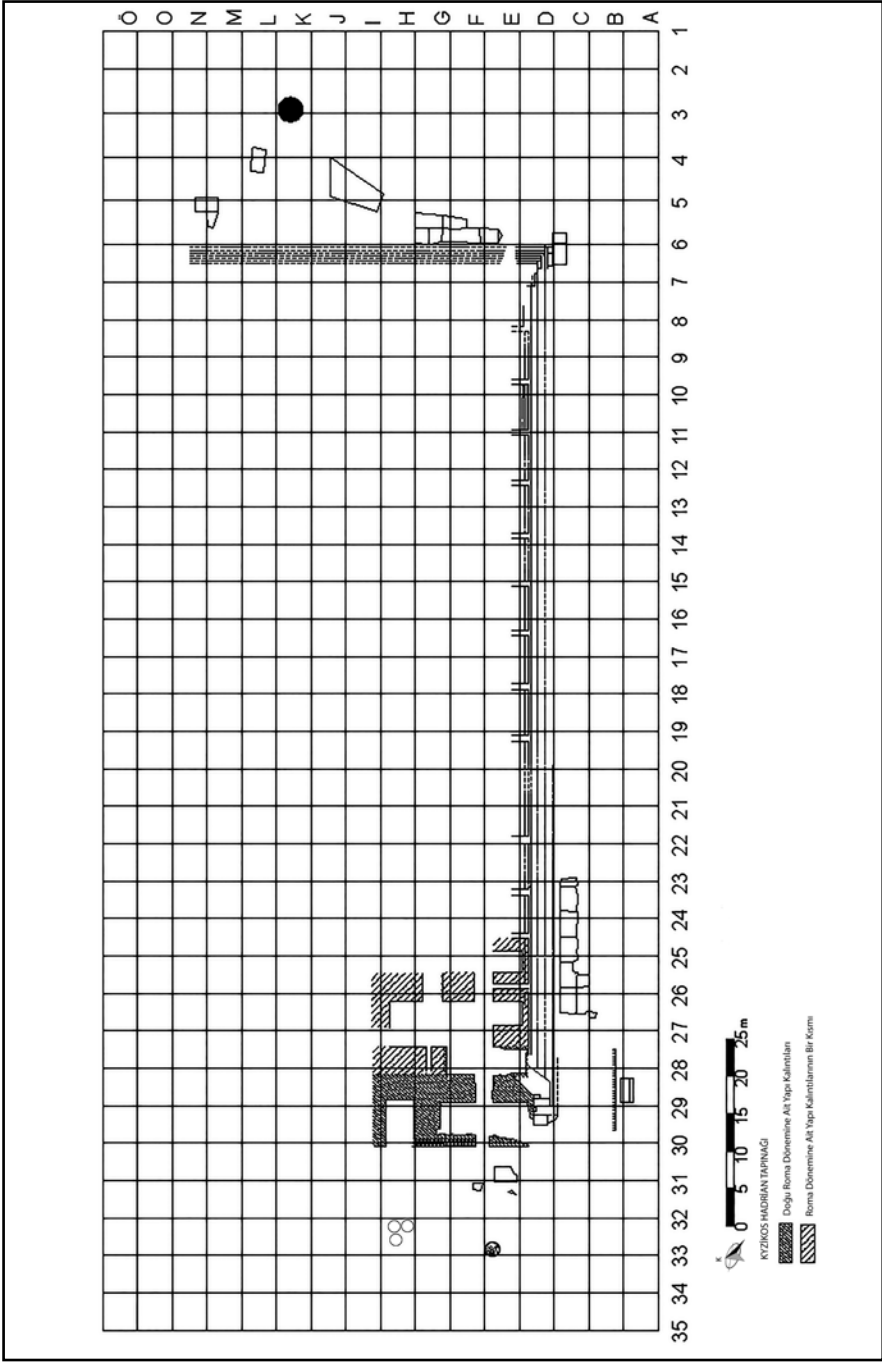
9 Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap (Çev. Dr.S.Güven, 1990)IV.I,1

larının işlenme tarzı açıkça ortaya konulabilecek aşamadır. Tamamlanmamış sütun tanburları, kullanıma açılmasına rağmen, tapınağın tamamen bitirilmemiş olduğunu göstermektedir.

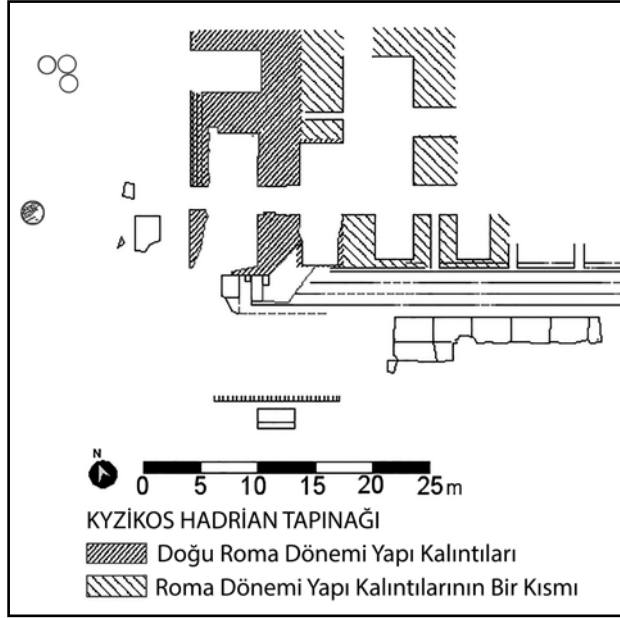
Kazı çalışmalarımız sırasında güneybatı kısımda kandiller de bulundu (M.S. 3. yy.). Bulunan kandillerin ikisinde herhangi bir figür olmamasına karşın, kulp kısmı kırık olan bir kandilin discus bölümünde aşınmış kanatlı Eros figürü yer almaktadır (Resim: 11).

Önceki kazı dönemlerinde de belirttiğimiz gibi tapınağın mimarî elemanları alınarak Bursa ve İstanbul'daki yapılarda kullanıldığı gibi, kireç yapımında da kullanıldığını gösteren kalıntılara bu kazı döneminde de rastlanmıştır (Resim: 12).

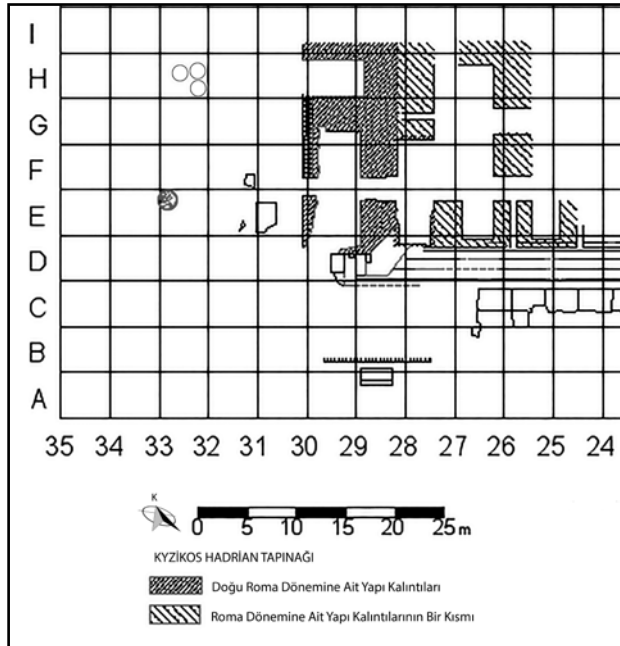
Kazı sonunda bulunan eserler bilimsel açıdan incelendi, çizimler yapıldı, çalışma alanı temizlendi, alanın fotoğrafları çekildi. 2013 yılı Kyzikos Antik Kentinde yapılan kazı çalışmalarında ele geçirilen, 18 (on sekiz) adet envanterlik eserden, taşınır nitelikte olan toplam 17 (on yedi) adet eser Bandırma Müze Müdürlüğü'nde muhafaza edilmek üzere yetkililere teslim edildi. 1 adet taşınmaz eser de gerekli resmî işlemler yapılarak kazı alanında bırakıldı. Kazı çalışmalarımızda ayrıca 18 (on sekiz) adet etütlük eser bulunmuştur.

Çizim: 1

Çizim: 2

Çizim: 3

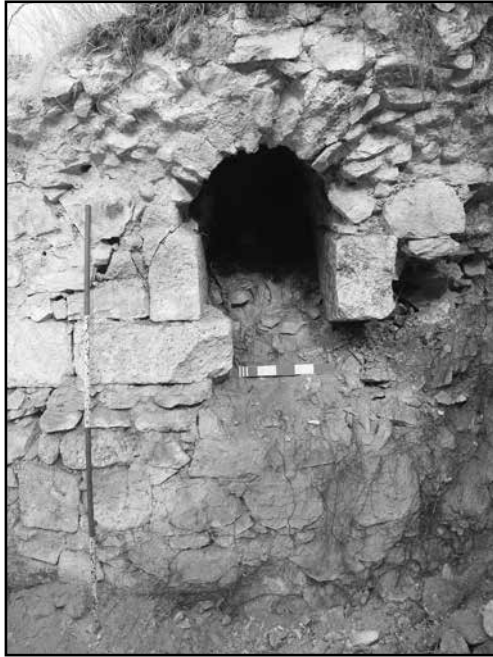
Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

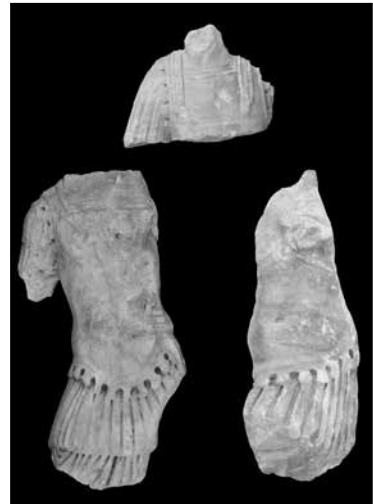
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12